

Moterys dizaino srityje

Santrauka

Lyčių lygybė yra vienas iš pagrindinių Europos Sąjungos (ES) tikslų. Norint jį pasiekti reikia duomenų ir informacijos, kad būtų galima analizuoti moterų ir vyrų padėtį visose politikos srityse. Siekdama prisidėti prie dabartinės lyčių padėties analizės, Europos Sąjungos intelektinės nuosavybės tarnyba (EUIPO), atsižvelgdama į įvairius aspektus, išanalizavo lyčių nelygybę¹ dizaino srityje.

Reikia pradėti nuo moterų dizainerių dalyvavimo darbo rinkoje analizės, įvertinant lyčių užimtumo skirtumą ir papildant šį vertinimą skirtumais, kuriuos dizaino srityje nulemia su moterimis ir vyrais susijusios asmeninės savybės ir darbo bei darbdavio ypatumai. Nagrinėdami vyrų ir moterų dizainerių darbo užmokesčio skirtumą, galime suprasti, kokią įtaką įvairios moterų ir vyrų dizainerių savybės daro uždarbio skirtumams, o likę nepaaiškinti vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumai parodo, kad vienodo užmokesčio už vienodą darbą tikslas nepasiektas.

Registruojant dizainus EUIPO dalyvauja mažai moterų ir tai atspindi, kad egzistuoja lyčių užimtumo skirtumas tarp moterų ir vyrų dizainerių arba nepakankamas moterų atstovavimas. Registruotojo Bendrijos dizaino (RBD) paraiškose² pateikta informacija pirmą kartą naudojama siekiant išnagrinėti moterų dalyvavimą kuriant Bendrijos dizainus ir moterų įregistruotų dizainų ypatumus.

Šioje ataskaitoje naudojamas didelis duomenų rinkinys, siekiant įrodyti su dizainerio profesija susijusią lyčių nelygybę (ES³ ir 2021 m. 24 proc. dizainerių buvo moterys) ir panašią lyčių nelygybę registruojant Europos dizainus (tais pačiais metais 26 proc. dizainų, kuriuos EUIPO įregistravo ES įsikūrę savininkai, atveju bent vienas dizaineris buvo moteris), taip pat su RBD susijusią lyčių nelygybę⁴. Pastarąjį dešimtmetį ši lyčių nelygybė mažėjo, tačiau prie lyčių lygybės pereinama lėtai.

¹ Pasak Europos lyčių lygybės instituto (EIGE), lyčių nelygybė – tai „atotrūkis tarp moterų ir vyrų bet kokioje srityje, vertinant jų dalyvavimo lygį, galimybes, teises, atlyginimus ar išmokas“.

² RBD dizainerių lyčių aspekto analizė pagrįsta 670 000 dizainų ir 210 000 dizainerių, kurių vardo ir pavardės informacija pateikta EUIPO duomenų bazėse (43 proc. RBD registracijų), duomenimis.

³ Moterų ir vyrų dizainerių užimtumo skirtumas apskaičiuotas remiantis 23 ES valstybių narių darbo jėgos tyrimo (DJT) mikroduomenimis (Bulgarijos, Vokietijos, Maltos ir Slovėnijos duomenų nėra). Išsamūs duomenys, kuriais remiantis apskaičiuojamas užimtumo skirtumas tarp profesionalių dizainerių, apima 2011–2021 m. laikotarpį.

⁴ Tai skiriasi nuo Jungtinių Amerikos Valstijų autorių teisių tarnybos (2022 m.) išvadų, kad „kūrinius registruojančių moterų autorių dalis yra gerokai mažesnė, palyginti su atitinkamomis profesijomis besiverčiančių moterų dalyvavimo lygiu. Tai reiškia, kad autorių teisių sistemoje esama lyčių nelygybės“. Kitokias išvadas pateikė Jungtinių Amerikos Valstijų patentų ir prekių ženklų tarnyba (USPTO, 2019 m.): „Beveik visose mokslo profesijose moterys dalyvauja kur kas dažniau, nei

Vidutinis metinis moterų dizainerių dalies augimas 2011–2021 m. laikotarpiu sudarė 5 proc., o tuo pačiu laikotarpiu⁵ įregistruotų RBD paraiškų, kuriose buvo nurodyta bent viena moteris dizainerė, vidutinio metinio augimo rodiklis buvo 2,5 proc., o įregistruotų RBD paraiškų, kuriose nebuvo nurodyta dizainerė, metinis augimo vidurkis buvo 1 proc. Todėl tokiu tempu reikėtų 51 metų, kad būtų pasiekta lyčių lygybė registruojant RBD⁶.

Lyčių užimtumo skirtumas tarp profesionalių dizainerių yra su lytimi susijusios sektorių ir profesinės segregacijos arba lyties koncentracijos tam tikruose sektoriuose ir profesinėje veikloje pasekmė, kuria remiantis galima paaiškinti vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumą, nes paprastai daugiau moterų dirba mažiau apmokamų profesijų darbu. Dizainerės sudaro beveik 40 proc. dizainerių viešojo administravimo, menų, pramogų ir žmonių sveikatos bei socialinio darbo srityse. Lyčių užimtumo skirtumą tarp dizainerių galima paaiškinti tuo, kad labai mažai moterų dirba elektros technologijų inžinierių ir programinės įrangos inžinierių bei susistemintų rinkmenų kūrėjų ir analitikų darbus. Fizinių mokslų ir žemėtyros specialistų ir architektų, planuotojų, matininkų ir dizainerių skaičius yra dar didesnis ir septyniuose ES valstybėse narėse siekia daugiau nei 50 proc. tarp šių profesijų atstovų.

Dizainerių⁷ vidutinis valandinis darbo užmokestis neatskaičius mokesčių⁸ yra 50 proc. didesnis už visų darbuotojų vidutinį darbo užmokestį tiek moterims, tiek vyrams, tačiau atlikus analizę taip pat patvirtintas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas tarp su dizainu susijusių profesijų: 2018 m. 14 ES valstybių narių dizainerės uždirbo vidutiniškai 12,8 proc. mažiau nei dizaineriai. Šį skirtumą tik iš dalies galima paaiškinti skirtingomis moterų ir vyrų asmeninėmis savybėmis ir darbo bei darbdavių ypatumais: tikimasi, kad dizainerės uždirbs vidutiniškai 4,8 proc. mažiau nei vyrai, atsižvelgiant į jų įprastas savybes darbo rinkoje (kurioje mokamas mažesnis darbo užmokestis nei vyrams), todėl nepaaiškinta vyrų ir moterų dizainerių darbo užmokesčio skirtumo dalis tebėra 8 proc. Kintamieji, kuriais remiantis papildomai paaiškinamos mažesnės moterų dizainerių pajamos:

išranda patentuotą technologiją. Tik inžinerijos srityje moterų darbo jėgos aktyvumo lygis yra panašus į bendrą moterų išradėjų rodiklį.“

⁵ Moterų dalyvavimo RBD veikloje vidutinis metinis lygis per visą 2005–2022 m. laikotarpį yra toks pat.

⁶ Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacija (PINO) (2016 m.) apskaičiavo, kad, atsižvelgiant į pradinę 15 proc. moterų išradėjų dalį 2015 m., Patentinės kooperacijos sutartyje numatyta lyčių pusiausvyrai pasiekti prireiks ne mažiau kaip 64 metų.

⁷ Vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumo analizė grindžiama 14 valstybių narių, kuriose mokslinių tyrimų tikslais galima gauti išsamių darbo užmokesčio struktūros tyrimo mikroduomenų, informacija: Bulgarijos, Čekijos, Danijos, Estijos, Graikijos, Italijos, Kipro, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Liuksemburgo, Maltos, Prancūzijos ir Slovakijos.

⁸ Kad būtų paprasčiau, šioje ataskaitoje vidutinis darbo užmokestis reiškia vidutinį valandinį darbo užmokestį neatskaičius mokesčių.

darbdavio šalis (1,8 proc.), tai, kad moterys vidutiniškai yra jaunesnės nei vyrai (1,6 proc.), skirtingos dizainerio profesijos (1,2 proc.), didesnė terminuotų darbo sutarčių dalis (0,4 proc.) ir didesnis moterų skaičius valstybės kontroliuojamose įmonėse, kurios vidutiniškai moka mažesnius atlyginimus dizaineriams (0,3 proc.). Kita vertus, nieko neįprasto, kad, atliekant tokią analizę, švietimo srityje nustatytas neigiamas atotrūkis, o tai rodo, kad vidutiniškai darbo rinkoje dalyvaujančių moterų išsilavinimo lygis yra aukštesnis nei vyrų, todėl moterų dizainerių darbo užmokestis turėtų būti didesnis (1,2 proc.) nei vyrų. Šiuo neigiamu atotrūkiu iš dalies atsveriamas paaiškintas kitų į analizę įtrauktų kintamųjų skirtumas.

Kita įdomi išvada yra didesnė lyčių nelygybė registruojant ES įsisteigusių įmonių RBD paraiškas (2003–2022 m. laikotarpiu vidutiniškai 21 proc. dizaino paraiškų, kuriose nurodyta bent viena dizainerė), palyginti su ne ES įsisteigusių RBD savininkais (tuo pačiu laikotarpiu 31 proc. dizaino paraiškų, kuriose dalyvavo dizainerės, vidurkis). Korėjos įmonių pateiktos dizaino paraiškos sudaro daugiau nei 50 proc. RBD paraiškų, kuriose nurodytos moterys dizainerės, o Kinijoje įsisteigusių įmonių pateiktų dizaino paraiškų, kuriose nurodytos dizainerės, dalis yra 40 proc.

Galiausiai dvi Lokarno klasės⁹ sudaro 36 proc. paraiškų, kuriose nurodyta bent viena dizainerė: 05 klasė „Atskiri tekstilės gaminiai, dirbtinės ir natūralios lakštinės medžiagos“ ir 11 klasė „Papušalai“. Kita vertus, mažiau nei 12 proc. trims klasėms priskirtų dizainų sukūrė dizainerės: 17 klasė „Muzikos instrumentai“; 22 klasė „Ginklai, pirotechnikos gaminiai, medžioklės, žvejybos ir kenkėjų naikinimo gaminiai“ ir 25 klasė „Pastato vienetai ir statybos elementai“.

Skirtinga moterų dizainerių padėtis ES valstybėse narėse apibendrinta 1 lentelėje: vyrų ir moterų užimtumo skirtumas (moterų dizainerių dalis), vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas prieš skirtingų moterų ir vyrų dizainerių savybių koregavimą ir po to (nekoreguotas ir pakoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas) ir RBD, kurių bent vienas dizaineris yra moteris, dalis arba lyčių nelygybė registruojant RBD.

Iš lentelės matyti, kad Belgijos, Danijos, Vokietijos, Estijos, Airijos, Graikijos, Prancūzijos, Latvijos, Lietuvos, Liuksemburgo, Nyderlandų, Portugalijos, Slovėnijos, Suomijos ir Švedijos įmonių paduotose RBD paraiškose moterų dizainerių dalis viršija ES vidurkį (20,9 proc.).

⁹ Lokarno klasifikacija – tai tarptautinė klasifikacija, naudojama pramoniniams dizainams registruoti siekiant nurodyti gaminį (-ius), kuriam (-iems) ketinama taikyti dizainą arba į kurį (-iuos) jis bus įtrauktas.

1 lentelė. Moterų dizainerių dalis, nepakoreguotas ir pakoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas ir registruotasis Bendrijos dizainas (RBD), kurio paraiškoje nurodyta bent viena dizainerė.

Moterų procentinė dalis	Dizaineriai	Nepakoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas	Pakoreguotas vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumas	RBD*
ES	23,7	12,8	8,0	20,9
Austrija	20,4			17,9
Belgija	20,6			29,2
Bulgarija		28,1	28,0	5,4
Čekija	18,7	18,9	14,4	17,7
Vokietija				22,4
Danija	23,3	10,2	5,8	21,7
Estija	29,5	20,9	15,0	25,4
Graikija	27,3	23,0	15,0	25,9
Ispanija	26,0			15,4
Suomija	21,1			21,5
Prancūzija	26,1	11,1	9,1	22,3
Kroatija	26,7			16,0
Vengrija	18,0			14,0
Airija	24,7			26,1
Italija	25,2	9,5	7,9	16,3
Lietuva	28,2	21,1	12,1	28,4
Liuksemburgas	18,7	9,0	5,5	40,0
Latvija	33,0	27,1	18,9	39,1
Nyderlandai	17,1			27,4
Lenkija	21,7	24,5	15,9	17,8
Portugalija	27,6			26,5
Rumunija	22,9			18,1
Švedija	27,5			22,7
Slovėnija				21,2

Slovakija	18,0	12,8	11,5	12,6
-----------	------	------	------	------

Šaltinis – autorių skaičiavimai, pagrįsti ES DJT ir (arba) darbo užmokesčio struktūros tyrimo mikroduomenimis mokslinių tyrimų tikslais, naudojant turimus ir patikimus duomenis bei RBD duomenų bazę.

Pastaba. Tiriamieji laikotarpiai: dizaineriams (2011–2021 m.), vyrų ir moterų darbo užmokesčio skirtumui (2018 m.) ir su RBD susijusiai lyčių nelygybei (2003–2022 m.).

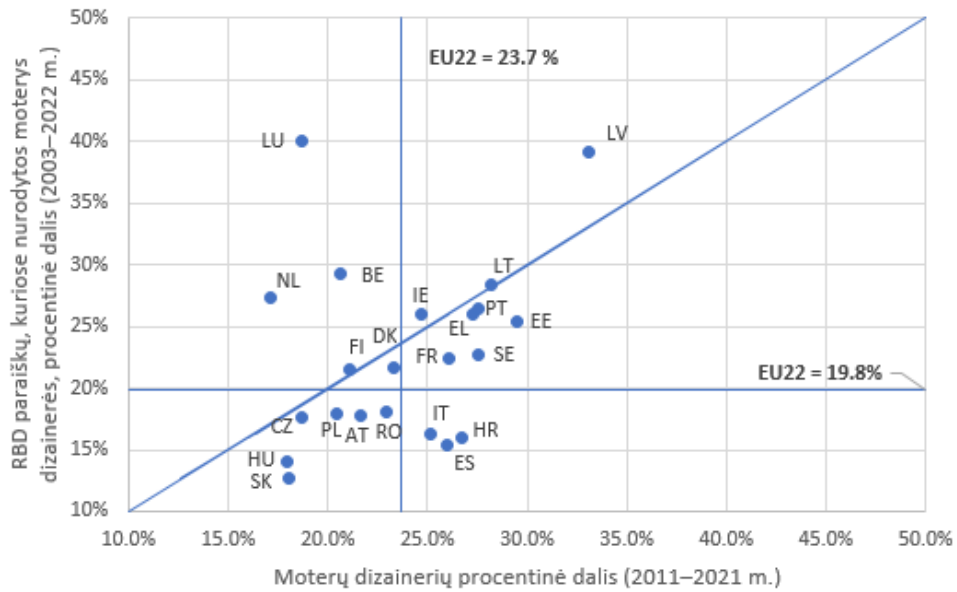
* RBD paraiškų, kuriose nurodyta bent viena dizainerė, procentinė dalis.

1 paveiksle palyginamas profesionalių moterų dizainerių dalyvavimas ir jų dalyvavimas 22 valstybių narių RBD sistemoje¹⁰. Pusės valstybių narių rodikliai visiškai arba beveik atitinka įstrižainės rodmenis, o tai reiškia, kad profesionalių moterų dizainerių dalyvavimas prilygsta jų naudojimuisi Europos registracijos sistema. Latvijos padėtis yra išskirtinė: pagal abu rodiklius moterų dizainerių skaičius siekia beveik 35 proc. Kita vertus, trijose šalyse profesionalių moterų, pasirinkusių dizainerės profesiją ir dalyvaujančių RBD sistemoje, rodikliai skiriasi: Ispanijoje, Kroatijoje ir Italijoje moterų dizainerių dalis RBD srityje yra dešimt procentinių punktų mažesnė nei jų dalyvavimas darbo rinkoje.

Todėl tarp dizainerių, teikiančių RBD paraišką, yra nepakankamai moterų. Be to, jos dalyvauja rečiau nei vyrai dizaineriai ir už savo darbą gauna mažesnę uždarbį. Pažanga daroma, tačiau pokyčiai vyksta lėtai.

¹⁰ Trūksta duomenų apie lyčių užimtumo skirtumą tarp dizainerių Bulgarijoje, Vokietijoje, Maltoje ir Slovėnijoje, o Kipre ir Maltoje trūksta duomenų apie RBD lyčių nelygybę. Šiame palyginime ES rodiklių vidurkiai nustatyti pagal bendras valstybes nares (ES 22), t. y. 1 procentiniu punktu mažesni už ES 27 vidurkį.

1 paveikslas. Moterų dizainerių ir RBD paraiškų, kuriose nurodyta bent viena dizainerė, dalis ES valstybėse narėse.

Šaltinis – autorių skaičiavimai, pagrįsti ES DJT mikroduomenimis mokslinių tyrimų tikslais, naudojant turimus ir patikimus duomenis bei RBD duomenų bazę.